

2006/1. szám

Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány

Műhelymunkák

A NATO szerepe a béketámogatásban

Révész Viktor András

Bevezetés

A hidegháborús korszakban az ENSZ égisze alatt végrehajtott klasszikus békefenntartó tevékenység – amikor mindkét fél beleegyezésével egy a nemzetközi közösség által felhatalmazott, semleges katonai erő egy ütközőzónába települve választotta szét a szembenálló feleket – mára jelentősen továbbfejlődött. A bipoláris világrend felbomlásával konfliktusok, válságok robbantak ki világszerte, amelyekre a nemzetközi közösség különféle szervezetei (ENSZ, EBESZ, NATO, EU) igyekeztek reagálni, megoldást találni. A új szerepét, jövőjét kereső Észak- Atlanti Szerződés Szervezete rövid időn belül aktivizálva magát, kihasználva képességeit lekörözte nemzetközi közösség intézményeit, s rövid időn belül az ENSZ béke és biztonság megteremtésére irányuló erőfeszítéseinek elsőszámú gyakorlati kivitelezőjévé vált. Lord George Robertson szavaival élve „a NATO ma a világ legnagyobb állandó koalíciójaként a leghatékonyabb válságkezelési eszköze a nemzetközi közösségnek”. Jelenleg a NATO jelentős erővel van jelen a közép-keleten az afganisztáni béketámogató műveletben, így az ISAF (International Security Assistance Forces – Nemzetközi Biztonságtámogató Erő), ma a Szövetség legjelentősebb műveletének tekinthető. Az itt megvalósuló béketámogató műveletek híven tükrözik a Szövetség mai fejlettségi szintjét, s mivel az afganisztáni jelenlét még valószínűsíthetően hosszú ideig megmarad, az ISAF művelet lehetőséget biztosít arra, hogy a NATO jövőbeli koncepcióinak „tesztelési helyéül” is szolgáljon.

Ahhoz, hogy a NATO békeműveletekben való szerepvállalását, annak körülményeit felvázoljuk, szükséges kitérni a Szövetség ilyen irányú fejlődését befolyásoló tényezőkre – jelen esetben bizonyos békeműveletekre, stratégiai elgondolásokra, koncepciókra – amíg eljutunk napjaink NATO vezette béketámogató műveletekig. Ezen tényezők együttes ismerete teszi lehetővé, hogy megrajzoljuk azt a szövetségi békeműveletek jövőképet, amely nem elhanyagolható módon hazánk Észak- Atlanti Szerződés Szervezetében betöltött tagságából eredő szerepét és feladatait is meghatározza.

A Szövetség megalakulásától a '91-es Stratégiai Konceptióig

Az Észak- Atlanti Szerződést 1949. április 4-én, Washington DC-ben a tagállamok szabad elhatározásukból írták alá. Ezzel egy kollektív védelmi szövetséget – az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetét (NATO) - hoztak létre, összhangban az ENSZ Alapokmány 51. cikkével, amelyben a felek vállalták, hogy osztoznak a kollektív biztonságból fakadó kockázatokban és kötelezettségekben.¹ A NATO-val nem egy szupranacionális szervezet, hanem egy olyan szövetség jött létre, amely szuverén államok között önkéntes alapon nemzetközi együttműködést valósít meg. A tagok megőrizték függetlenségüket, s a döntéseik a tagállamok közötti teljes konszenzus alapján születnek.

A szerződés aláírásakor a NATO-országok a Szovjetunió növekvő politikai térnyerésében és katonai erejében látták a potenciális fenyegetést, amellyel szemben a Szövetség legfőbb célja volt megvédeni az tagállamokat. Ennek fényében látott hozzá a NATO átfogó stratégiai koncepciójának megfogalmazásához. A Szövetség stratégiai koncepciói a biztonságpolitikai környezet, valamint a rendelkezésre álló eszközök mennyiségi és minőségi változásaihoz igazodva többször megváltozott.²

A hidegháború végével bekövetkezett óriási változást a NATO 1991-ben jelenítette meg Stratégiai Koncepciójában, amelyet a Római Csúcstalálkozón fogadtak el. A dokumentum rögzítette, hogy a Szövetség alapvető célja továbbra is a kollektív védelem, amely az aktív párbeszéddel és együttműködéssel kiegészülve a válságmegelőzést és a viták békés megoldását kell hogy szolgálják. Új elemként a hidegháborús biztonságfelfogást felváltotta egy tágabb, komplex – a politikai,

¹ Észak- Atlanti Szerződés 5. cikk: „A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat az intézkedéseket – ideértve a fegyveres erő alkalmazását is –, amelyeket a békének és biztonságnak az észak- atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart. Minden ilyen fegyveres támadást és ennek következtében fogantatott minden intézkedést azonnal a Biztonsági Tanács tudomására kell hozni. Ezek az intézkedések véget érnek, ha a Biztonsági Tanács meghozta a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges rendszabályokat.” In.: NATO Kézikönyv, HM Stratégiai védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2005. 528. p

² A NATO Stratégiai Koncepcióinak elnevezése a hidegháborús időszakban: 1950. április: „Stratégiai koncepció az észak-atlanti térség védelmére”; 1950-es évek közepe: „Tömeges megtorlás”; 1967: „Rugalmas reagálás”; In.: Biztonság hét határon át, Endresz Ernő szerk., Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004., 12.p.

gazdasági, társadalmi, környezeti és jogi tényezőket is a biztonság nélkülözhetetlen részét képezőnek tekintő – értelmezés. Ebben a koncepcióban már megmutatkoztak a változás jelei, azonban hidegháborús szemlélet még továbbra is jelen volt.

Az első mérföldkő - a NATO balkáni szerepvállalása

A NATO békeműveletekben játszott szerepének első jelentős állomása a hidegháborús szembenállás megszűnése volt. Ennek eredményeként az 1990-es évek elején széthulló Jugoszlávia területén kirobbant polgárháború, s különösen a boszniai háború felkészületlenül érte a nemzetközi közösséget, így komoly kihívást jelentett, különösen az euro-atlanti térség számára. Az ENSZ hagyományosan igyekezett megtenni mindent a béke és biztonság helyreállítása érdekében. Politikai-diplomáciai lépésekkel, gazdasági embargó foganatosításával próbálta tárgyalóasztalhoz ültetni a feleket, mindhiába. A hatástalan eljárások egyre inkább arra világítottak rá, hogy a nemzetközi biztonsági architektúra még mindig a hidegháborús viszonyokat tükrözi, ami itt már teljesen hatástalan. A helyzetet tovább rontotta, hogy olyan komoly problémákkal találta szembe magát a nemzetközi közösség, mint a nem-harcoló civilek, így a menekültek, hontalanok ellátása, elhelyezése, szenvedésük mérséklése, s nem utolsósorban védelmük. Az ENSZ hagyományos békefenntartó tevékenységre a térségbe vezényelt kéksisakosai már nem voltak elegendőek ahhoz, hogy sikerre vigyék a békemissziót. A fokozódó helyzetben a nemzetközi közösség lassúsága, az adekvát válaszlépések elmaradása, a megfelelő mandátum hiánya vezetett el addig, hogy a háborús felek nyugodtan végrehajthatták etnikai tisztogató akcióikat, s a béke megteremtésének esélye ködbe vészett.

A fordulat akkor következett be, amikor 1995 nyarán a NATO megkapva a felhatalmazást, hogy légi-csapást mérjen a boszniai szerb erőkre, a kéthetes akció nyomására eljutottak a felek a Daytoni-megállapodásig. A boszniai háborút lezáró egyezmény eredményeként 1995 decemberében egy 60.000 fős NATO vezette többnemzeti békekikényszerítő erő (IFOR –Implementation Force) vonult be Boszniába, hogy felügyelje a békefolyamatot. Ez az esemény a békefenntartás fejlődésében, s a NATO történetében is egyedülálló. Korábban a könnyűfegyverzettel, vagy anélkül megjelenő a békét fenntartó katonai erő helyett egy nehéz fegyverekkel felszerelt olyan többnemzeti erő került alkalmazásra első ízben, amely a békét és

biztonságot akár erőszakos úton is kikényszerítheti. Mindezt pedig egy kollektív védelmi szerepet betöltő katonai szervezet vezeti. A NATO számára ezzel vette kezdetét a békeműveletekben való részvétel, s ugyancsak ez indította meg a teoretikusok körében a béke érdekében végrehajtott műveletekről való szövetségi gondolkodást is. Az IFOR misszió, s az abban résztvevő békekikényszerítő erők a boszniai helyzet stabilizálódásával fokozatosan egy másfajta a klasszikus békefenntartáshoz hasonló valamint békeépítő műveletbe ment át. Ezt jelezte a az erők stabilizációs (SFOR -Stabilization Forces) elnevezése is.

A műveleti kategóriák elkülönítése, feldolgozása a NATO kutatók körében is megkezdődött. A terminológiák kidolgozásával is sikerült vezérfonalat adni a nemzetközi közösségnek, így született meg a béketámogató műveletek elnevezés, amely a különféle béke érdekében kifejtett tevékenységek alapján osztályozott műveleteket foglalja magába. Ez a komplex fogalom meghatározás azért is jelentős, mert egyúttal kifejezi azt is, hogy mindig helyzetfüggő a béke érdekében kifejtett tevékenység, s hogy a béke megvalósulásának folyamatában egyik művelet a másikba mehet át.

A fogalmi kérdések pontosabb megértéséhez tegyünk egy kis terminológiai kitekintést.

Fogalmi kitekintő

A béketámogató műveletek egy NATO terminológia, amit mára már számos más nemzetközi szervezet és fórum is használ azon műveletek gyűjtőfogalmaként, mely — a legszélesebb értelmezésben — magába foglalja a konfliktus megelőzést, a béketeremtést, a békefenntartást, a békekikényszerítést, a konfliktust követő békeépítést, valamint a humanitárius műveleteket.¹ Ezek a műveleti kategóriák más és más jellemzőkkel bírnak, így a katonai erő szerepvállalása is eltérő mértékben jelenhet meg bennük.

A *konfliktus megelőzés* elsősorban politikai-diplomáciai tevékenység, melyben az ENSZ Alapokmány VI. fejezetében foglaltakra támaszkodva, a konfliktus kirobbanását igyekeznek megakadályozni. A katonai erőforrásokat általában olyan politikai és fejlesztési erőfeszítéseknek a támogatására fordítják, melyek a társadalmi feszültségek, nyugtalanság, a potenciális konfliktus okainak megszüntetésére

irányulnak. Számos módon igénybe vehetők a fegyveres erők. A NATO korai előrejelző és riasztó rendszere és a katonai felderítés döntő fontosságú információkkal láthatja el a politikai-diplomáciai és katonai döntéshozókat. Az erők válságkörzetbe történő, preventív célzatú telepítése vagy a szankciók és embargók betartatásában szerepet vállaló katonai egységek is hatékony eszközök a válságmegelőzésben.

Béketeremtésről akkor beszélünk, amikor a — korai előrejelzés, vagy a politikai döntéshozatal lassúsága, vagy éppen a diplomáciai lépések hatástalansága miatt — a konfliktus már kirobbant, de a politikai-diplomáciai vezetés továbbra is bíz a viták békés rendezésében. Ennek megfelelően a béketeremtés eszköztára magába foglalja a konfliktus megelőzés lehetőségeit, s továbbra is a diplomáciai és gazdasági lépések megtételére koncentrál, azonban a katonai erő alkalmazásában már aktívabb részvételt is biztosít (katonai jelenlét, megfigyelők).

A békefenntartásnak az ENSZ Alapokmány VI. fejezetével összhangban kell megvalósulnia. Itt a kulcsszó a konszenzuson van, amelynek értelmében, a konfliktusban részt vevő felek egy pártatlan harmadik fél beavatkozását elfogadják. Ennek az a legfőbb célja, hogy az ellenségeskedést megfékezzék, enyhítsék, lehetőség szerint meg is szüntessék, s egy stabil, békés helyzet alakulhasson ki. A békefenntartás ennek megfelelően már kifejezetten katonai erők és eszközök igénybevételével történik, olyan feladatok végrehajtására, mint a (fegyvertelen) megfigyelés, a szembenálló erők szétválasztása, az átmenet katonai támogatása, a fegyverzetellenőrzés stb. A klasszikus békefenntartás főként a hidegháborús időszakra volt jellemző, amikor a helyi konfliktusok rendezésében az ENSZ égisze alatt többnemzeti erők vettek részt. Abból az időszakból máig megmaradt néhány ilyen misszió (p1. a nyugat-szaharai, ciprusi, sínai-félszigeti).

A békekikényszerítés már elnevezésében is világosan tükrözi, hogy aktív katonai cselekvésrendszert takar. Az ennek keretében fogantatott katonai rendszabályokra már az ENSZ Alapokmány VII. fejezete biztosít jogalapot, amely lehetővé teszi akár fegyveres erő alkalmazásával is a béke kikényszerítését, az eredeti állapot visszaállítását. (Eszközeiben és tartalmában ez áll legközelebb a hagyományos fegyveres küzdelemhez.)

A konfliktust követő békeépítés szintén olyan művelet, amelyben a katonai eszközök háttérbe szorulnak. Ez ugyancsak elsősorban politikai-diplomáciai, de még inkább gazdasági lépések megtételét kívánja meg. Az ilyen jellegű műveletekben a katonai

erőforrások a civil- környezet támogatásában juthatnak szerephez (mint Bosznia Hercegovina és Afganisztán tartományi helyreállítása esetében).

A *humanitárius műveletek* az emberi szenvedés enyhítésére irányulnak, melyben a katonai erő akkor jut szerephez, ha a területileg felelős hatóság képtelen vagy nem hajlandó megfelelő szinten kezelni a helyzetet, s így megfelelő szolgáltatást, ellátást biztosítani a civil lakosságnak. A katonai eszköz — figyelembe véve a katonai műveletek alapelveit — akkor és csak akkor kerül alkalmazásra ilyen műveletekben, ha az, más civil erőforrásokkal nem, vagy csak a lakosság életét már veszélyeztető időintervallumon túl váltható ki. Utóbbi esetében is a katonai erő igyekszik megfelelő civil erőforrásról gondoskodni, hogy mielőbb felszabadítsa saját erőforrásait.

A fentiek alapján a béketámogató műveletek, olyan műveletek, amelyek során pártatlanul használnak diplomáciai, civil és katonai eszközöket, normál körülmények között nemzetközi felhatalmazással az ENSZ Alapokmány céljainak és alapelveinek követésével. Mindezt a béke és biztonság érdekében, általában többnemzeti együttműködésben, a hagyományos fegyveres küzdelemtől eltérő környezetben hajtják végre, de műveleti kategória specifikus a katonai erő méretének és módjának alkalmazása.

Az IFOR és SFOR műveletekben koncepcionálisan is máig meghatározó tapasztalatokat szerzett a NATO. A két művelet ugyanis rávilágított a béketámogatás műveleti környezetének egyik legfőbb jellemzőjére. Miszerint azon a földrajzi területen, ahol a katonai műveletek zajlanak, jelentős számú civil személy van jelen valamilyen minőségben (menekült, hontalan, civil lakos, valamilyen civil-, nem-kormányzati vagy nemzetközi szervezet munkatársa stb.). Bár az egyes műveletek tervezésekor a tartalmi, jellegbeli különbségek figyelembevételével, más és más erőket, eszközöket kell kiválasztani, felkészíteni, s az adott művelethez igazodó eljárások szerint alkalmazni, a „civil érzékenységet” valamennyi műveleti kategória megkívánja a katonai oldaltól a műveletek tervezésétől egészen a kivitelezés fázisáig. A műveletek hatékony végrehajtásához, a kitűzött végcél eléréséhez elengedhetetlen, hogy a katonai erő a műveleti területen jelenlévő civil oldallal kapcsolatot alakítson ki és tartson fenn, s lehetőség szerint velük együttműködve közösen tegyenek azért, hogy az adott válság megoldódjon, a helyzet normalizálódjon.

Ezeket a tapasztalatokat már beépítették a NATO harmadik balkáni missziójába a KFOR-ba. A koszovói beavatkozás talán a Szövetség történelmében a legtöbb ellentétől feszülő akció. A nemzetközi közösség tétlensége itt is megmutatkozott, azáltal, hogy hosszú ideig politikai diplomáciai lépések sem történtek a konfliktus rendezése ügyében. A NATO végül a boszniai és horvátországi eseményekhez hasonló humanitárius katasztrófa megfékezése érdekében – ENSZ felhatalmazás hiányában – 1999 tavaszán 78 napig tartó légi-csapásba kezdett. A bevonuló KFOR erők az IFOR-hoz hasonló mandátummal a béke kikényszerítésére, a rend és stabilitás helyreállítására, az ország újjáépítésére érkeztek. A Boszniában már komoly kihívást jelentő menekültek és hontalanok kezelésének kérdése itt is kiemelt feladatként jelentkezett a békétámogató katonai erők számára.

A modern kihívásokhoz igazított új képességek

A békétámogató műveletek tapasztalatait a NATO igyekezett folyamatosan feldolgozni, így a műveletek végrehajtása során jelentkező problémákra, kihívásokra minél gyorsabban választ adni. Ennek nyomán indult meg a gondolkodás olyan képességek kialakításával kapcsolatban is, amely a békétámogató műveletek jellegéből adódó nehézségek leküzdésére, a hatékonyabb feladatvégrehajtásra fókuszáltak.

A különféle békétámogató műveletek tapasztalatai nyomán, a fenti összefüggések felismerésével, az ezredfordulóra a NATO katonai vezetői arra a megállapításra jutottak, hogy a Szövetségnek is szüksége van egy különleges képesség — a civil-katonai együttműködés (Civil-Military Cooperation — CIMIC) — kialakítására. A katonai erő legfőbb célja, hogy küldetését a lehető leggyorsabban, a legkevesebb emberi és anyagi erőforrás felhasználásával, veszteségével maximálisan sikerre vigye. A CIMIC ezen célok megvalósítását elősegítő eszköz a parancsnokok kezében. Egyrészt megteremti és fenntartja a műveleti terület civil szereplőivel (a lakossággal, a nemzeti hatóságokkal, helyi szervekkel, a jelen lévő civil-, nem-kormányzati vagy nemzetközi szervezetekkel, ügynökségekkel) nélkülözhetetlen kapcsolatokat. Ezen túlmenően velük úgy működik együtt, a célokat és a tevékenységeket úgy hangolja össze, hogy azzal mindig a katonai művelet sikeres

végrehajtását, a kitűzött végcél elérését, illetőleg a parancsnok küldetését támogassa.³ (Természetesen ez az együttműködés és koordináció nem jelenti sem azt, hogy a katonai erő a civil szervezeteket irányítása és ellenőrzése alá vonja, sem azt, hogy a civil szervezetek által irányítottá és ellenőrzötté válik.) Másrészt a bizalom megteremtésével, a potenciálisan felhasználható civil erőforrások feltérképezésével, azokhoz való hozzáférés koordinálásával elősegíti, hogy a civil környezet támogassa a katonai erőt. Harmadrészt, amennyiben a katonai művelet megkívánja, tevékenységeinek széles spektrumán támogatja a civil környezetet. Mivel a katonai erő nem humanitárius szervezet, feladata elsődlegesen a biztonsággal kapcsolatos kérdésekre terjed ki. Egyes esetekben azonban — többnyire a humanitárius segítségnyújtás során — a civil szervezetek felelősségébe tartozó tevékenységeket is végezhet, amennyiben annak katonai teljesítése elkerülhetetlen megfelelő civil felelős, források, vagy egyszerűen szándék híján.

Ugyancsak a balkáni békeműveletek mutattak rá arra, hogy az erők támogatása, hatékonyabb feladatvégrehajtása érdekében szükség van a lélektani műveleti tevékenységre is, amely az ellenséges, és a semleges közegekre irányul, olyan céllal, hogy hatást gyakoroljon a politikai és katonai célkitűzések elérését befolyásoló célcsoport(ok) szellemi beállítottságára, magatartására és viselkedésére.⁴ Ez a képesség jelentős mértékben képes támogatni a CIMIC-et, s alapvetően befolyásoló tevékenységével elősegítheti az erők lakosság általi támogatottságát.

A NATO első három békétámogató művelete az euro-atlanti régióban jelentkezett. A katonai erők átcsoportosítása, valamint a (had)műveletek végrehajtása során már kibontakozni látszott néhány igény, amelyeket a Szövetség a tagállamokkal szemben támasztani kívánt, annak érdekében, hogy a jövőbeli többnemzeti műveleteket gyorsan, hatékonyan végre lehessen hajtani.

Az 1999-ben Washingtonban megtartott jubileumi csúcstalálkozón már egy szemléletében új NATO keretei kezdtek kirajzolódni, amely már a XXI. század követelményeinek, kihívásainak képes megfelelni. Az „Új Stratégiai Konceptió” a ’91-es stratégiai koncepció több elemét továbbörökítette, így például újra

³ A Civil-katonai együttműködés, a katonai és a civil oldal – kormányzati, nem-kormányzati szervezetek, nemzeti hatóságok, nemzetközi szervezetek, valamint a helyi lakosság – között kiépített és fenntartott koordináció és együttműködés a támogatott parancsnok küldetésének végrehajtása érdekében. In.: MH Összhaderőnemi Civil-katonai Együttműködési Doktrína .p. /AJP- 09 NATO CIMIC Doctrine 16.p.

⁴ MC-402 NATO PSYOPS Doctrine 17.p.

megerősítette, hogy a NATO alapvető és tartós célkitűzése, mind politikai, mind katonai eszközökkel megvédeni a tagállamok szabadságát és biztonságát.⁵

A dokumentum meghatározza a NATO kollektív védelmi, valamint az ún. nem-5. cikkely szerinti műveletekben ellátandó feladatait. Az új tevékenységek a konfliktus-megelőzésre és válságkezelésre fókuszálnak. Az újfajta feladatokkal bővült hagyományos szerepkör ellátásához a transzatlanti kapcsolat fenntartása, a partnerség, párbeszéd és együttműködés mellett az euro-atlanti térség biztonságát és stabilitását szolgáló két fontos elvárás is megfogalmaztak a tagállamok. Elkötelezték magukat az európai védelmi identitás kifejlesztése, valamint a hatékony katonai képesség fenntartása mellett.

Az 1999-es washingtoni NATO csúcson újtára indított Védelmi Képességek Kezdeményezés azt a célt fogalmazta meg, hogy a Szövetségnek ki kell alakítania azon képességeit, amelyek lehetővé teszik, hogy a jövőben, többnemzeti műveletek keretében a NATO valamennyi küldetését sikerrel végrehajtsa az elrettentéstől és kollektív védelemtől a válságreagáló műveletekig. A Stratégiai Koncepció erre vonatkozóan konkrét útmutatással szolgál, így olyan kívánalmakat fogalmazott meg az erőkkel szemben, mint a hatékony harcérintkezés képessége, a mobilitás, a gyors telepíthetőség, a túlélőképesség, a hatékony vezetés és irányítás, a fenntarthatóság és az interoperabilitás. A kezdeményezésnek a 2001. szeptember 11-i támadások, s az Egyesült Államok által megindított afganisztáni művelet adott igazi lökést. Ennek megfelelően a 2002-ben megtartott prágai csúcsértekezleten már konkrét megfogalmazásban fogadták el a NATO-tagországok a NATO Reagáló Erők (NRF-NATO Response Forces) koncepcióját. Ennek megvalósításával a NATO egy 2006-ra teljes harckészültségét elérő, állandóan rendelkezésre álló többnemzeti, összhaderőnemi nagyon magas készségi szintű számos különleges feladat végrehajtására alkalmas erővel fog rendelkezni. A több mint 20.000 fős erő, riasztás esetén, öt napon belül telepítésre kész és önállóan harminc napig képes műveletek végrehajtására, amely idő meghosszabbítható újrafeltöltésükkel. Ez a koncepció meghatározó jelentőségű a NATO jövőbeli műveleteinek végrehajtását tekintve.

⁵ Dr. Nagy László: A NATO új startégiai koncepciója In.: Új Honvédségi Szemle 1999/3.

NATO béketámogatás Afganisztánban

A 2001. szeptember 11-én az Egyesült Államok ellen végrehajtott terrortámadás felelőseként Osama Bin Laden, s az őt támogató afganisztáni tálib rezsim jelent meg. Az amerikai-brit csapatok beavatkozásának köszönhetően a tálibok bukása rövid időn belül meg is történt. A gyors katonai sikerek eredményeként a politikai rendezés feltételei rövid időn belül megteremtődött. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2001. december 20-án az 1386. számú határozatában jóváhagyta az átmeneti afgán kormányról szóló megállapodást és a nemzetközi békefenntartó erők telepítésére vonatkozó javaslatot.⁶

A nemzeteket felhívták, hogy csapatokkal segítsék az átmeneti vezetést az új afgán biztonsági és fegyveres erők felállításáig. Erre a felhívásra az egyes NATO tagállamok eltérő módon hozzájárultak. (Ekkor azonban még nem beszélhetünk NATO szerepvállalásról.)

A Nemzetközi Biztonságtámogató Erő (International Security Assistance Force, ISAF) vezetését kezdetben Nagy-Britannia vállalta magára. Az ISAF elsősorban szárazföldi erőkből áll, amelyeket minimális légi szállító kapacitással erősítenek meg. Feladatuk az átmeneti - most már a megválasztott - afgán kormány tevékenységének a segítése, a reguláris afgán hadsereg felállításának és kiképzésének a támogatása Kabulban és környékén. Az ENSZ Alapokmány VII. fejezetével összhangban tehát az ISAF feladata az afgán lakosság megsegítése, nem pedig a kormányzása.

Az ISAF misszió jelentőségét tekintve újabb mérföldkönek számít mind a béketámogatás fejlődésében, mind a NATO történelmében, ugyanis 2003 augusztusában a korábbi egyéni tagállami hozzájárulás és részvétel után a NATO parancsnokságot hozott létre Kabulban, s átvette a művelet vezetését. Ezzel a Szövetség kifejezte szándékát, hogy részt kíván venni az új biztonsági kihívások kezelésében, s hogy erre már az euro-atlanti régió kívül is képes.

Elsődleges feladatként tehát az afgán átmeneti kormány támogatása jelentkezett még a korábbi ENSZ mandátum alapján, majd 2003 októberében megszületett az 1510-es ENSZ határozat. Ez lehetővé tette a felügyelet Kabulon kívülre történő kiterjesztését annak érdekében, hogy biztonságos környezetet teremtsenek, biztosítsák a szabad és tiszta választások lebonyolításának feltételeit, s

⁶ Jakus János – Kálló László: Terrortámadás az Egyesült Államok ellen (III.), 31. p.

hogyan kiterjesszék a jogbiztonságot. Politikai szinten az ISAF szorosan együttműködik az afgán átmeneti kormánnyal, az ENSZ Afganisztáni Támogató Missziójával (UNAMA Assistance Mission of Afghanistan 2002-től, azelőtt UNSMA néven szerepelt).

Az ISAF-erők a békés környezet megteremtése érdekében közös járőrözéseket hajtanak végre a Kabuli Rendőrség és az Afgán Nemzeti Hadsereg embereivel. A békeépítés jegyében a biztonsági szektor reformjában (lefegyverzés, leszerelés, visszaintegrálás stb.) is komoly szerepet vállalnak a NATO-vezette erők.

Az ISAF CIMIC projekteket is végrehajt az ellenőrzése alatt lévő területeken. Elsődlegesen az alapvető szükségletek kielégítésére fókuszálnak, mint a tiszta víz, az elektromos áramellátás vagy a szálláshelyek biztosítása. A majdnem harminc évet átölelő háborúskodás a meglévő infrastruktúrát tönkretette, így ezek helyreállítása alapvető. Emellett a CIMIC az egészségügy újjáépítésében és az oktatás megszervezésében is érdekelt. Mivel az ISAF tevékenysége főleg Kabulra és környékére korlátozódik, s az ellenőrzés kiterjesztése fokozatos, a tartományokban tartományi rekonstrukciós csoportok (Provincial Reconstruction Teams – PRT) működnek. Ilyen csoportokban katonai szakértők, helyi hatóságok, nem kormányzati szervek dolgoznak általában 50-300 fővel. Ezeket a PRT-kat általában egy-egy nemzet önállóan működteti. A felelősségi körzetek nagysága, az adott nemzet erőforrásai, s nem utolsósorban a biztonság helyzetének különbözősége okán eltérő fejlettségűek a területek. A PRT-k először északon létesültek, majd fokozatosan terjedtek szét az ország területén. A NATO először a korábban német vezetésű PRT-t vette át, amely a mintaként szolgál számára az ISAF-vezetésű PRT-k kialakításához.

A féléves váltással működő ISAF-ban 2002 óta több mint 30 állam vesz részt különböző erőkkel.⁷ 2003 tavaszán hazánk biztosított egy egészségügyi alakulatot, illetve ISAF törzstiszti helyekre, továbbá a kabuli nemzetközi reptérre, és a kunduzi német tartományi újjáépítési csoportok munkájába delegált katonákat. Később 2004. augusztusában egy könnyűlövész század, valamint egyéni beosztások ellátására, így CIMIC szakfeladatok végrehajtására is, további katonák küldésével járult hozzá Magyarország a NATO vezette afganisztáni békétámogató művelet sikeréhez. A jövőben várhatóan hazánk további erőfeszítéseket tesz majd Afganisztán újjáépítésért.

⁷ www.afnorth.nato.int

A többnemzeti katonai erők mellett a civil szervezetek nagy számban jelen vannak az országban. A nemzetközi humanitárius és nem kormányzati szervezetek természetesen már jóval korábban megérkeztek Afganisztánba, mint hogy az ISAF-misszió elindult volna és a mai napig a motorját jelentik az afgán újjáépítésnek. A szovjet intervenció kezdete óta folyamatosan tartó menekültkérdés, az egészségügyi hiányosságok, a nyomor és az emberi jogok semmibe vétele felhívták a figyelmet a területre, illetve a tálibok rémuralmának következményeképpen humanitárius katasztrófa fenyegette az országot⁸. A világ minden részéből érkezett segítség a helyzet megoldására. Az ENSZ szervein kívül emberjogi szervezetek, gazdasági és humanitárius segélyszervezetek, aknamentesítést végző ügynökségek jelentek meg az országban és a jelentések szerint az ő munkájuk nélkül nem lenne jövője semmilyen katonai beavatkozásnak.⁹

⁸ Monshipouri, Mahmood: NGOs and Peacebuilding in Afghanistan, 140-141. p.

⁹ Afganisztán CIMIC kézikönyve- második átdolgozott kiadás, MH CKELMK, Budapest, 2005. május p.51.

Jövőkép

A „jövőkép” megrajzolásához szükséges összegezni néhány dolgot. Ehhez két egyszerű kérdéssel kezdenék hozzá.

Hány 5. cikkely szerinti műveletben vett részt a NATO fennállása óta? A válasz egyszerű, egyetlen egyben sem – szerencsére, tehetjük hozzá, ismerve a hidegháborús koncepciókat – egészen szeptember 11-ig. Amit ugyanis hivatalosan 5. cikkely szerinti műveletnek nyilvánítottak, de voltaképpen a Szövetség műveletbe történő bevonása nem olyan módon történt, ahogyan a Szerződés, s a hidegháborús felkészülés alapján a tagállamok várták. Elmaradt ugyanis a NATO általi általános azonnali mozgósítás és telepítés. A Szövetségi részvétel, amerikai kérésre csak a NATO repülőgép fedélzeti korai előrejelző és vezetési rendszerének (AWACS) igénybevételére korlátozódott.

A másik kérdés ezzel szemben, hogy *hány nem-5 cikkely szerinti műveletben vett részt a NATO fennállása óta? A* válasz az, hogy számos műveletben, kezdve a balkáni UNPROFOR művelettől, az IFOR, majd SFOR-on keresztül, a KFOR-on át egészen az Európán kívüli afganisztáni ISAF-ig, a kiképző misszió működtetésével az iraki békeépítésben történő szerepvállalásig. A kérdések és válaszok sok mindent összefognak, s lényeges dolgokat mutatnak meg számunkra, amelyek a NATO békeműveleti jövőképének felvázolásához hozzásegíthetnek bennünket. Nézzük mi is olvasható ki a kérdésekből - válaszokból.

Alapvetően látható, hogy az 1949-ben létrehozott NATO továbbra is, mint *kollektív védelmi szervezet funkcionál* – amit az 1999-es, ma is érvényben lévő Új Stratégiai Koncepció is megerősít – így elsődleges célja, hogy tagállamainak szabadságát és biztonságát politikai és katonai eszközökkel megvédje, de ugyanakkor kifejezésre juttatja a béli szándékát is, hogy elkötelezett híve az euro-atlanti térség békéjének és stabilitásának. Ennek megfelelően *a válságok megelőzésében, kezelésében* – NATO terminológiával élve „lereagálásában” – mint a hidegháború végétől eltelt időszak is mutatja, *egyre jelentősebb szerepet vállal*.

Ugyancsak elmondható, hogy *a békeműveletek sokkal összetettebbekké váltak*, s mára már a békefenntartás helyett sokkal inkább a béke kikényszerítő, béketeremtő műveletek kerültek előtérbe, s nem utolsó sorban a konfliktust követő béke-, ország-, vagy nemzetépítő tevékenységben is felértékelődött a katonai erők szerepe. Ezt

A Külügyminisztérium támogatásával,
a Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány megbízásából készült.
2006. január

Készült: 125 példányban
A kiadásért felel: Dr. Pintér István
Szerkesztési munkák: PR Stúdió May
Nyomdai munkák: CPD Copy Kft.

